

تهره غه. ههژدیهها داشی. کوشکی زارا. هیمای هاویهشی میتولوژیک له ناوچهی بۆکان! 3

نووسینی: تا یر عهلیار

ههژدیهها داشی

نه تهنیا له میتولوژی هیندی دا بهلکوو له میتولوژی بهشیکی زور له گهلانی دنیا دا ههژدیهها هیزی خراپه و ناپاکیه. ئاو له بهرهم دوور دمخاتهوه و مانگ و روژ ههلدهلووشی. بویه بویه دنیا بمینی دهیی ههژدیهها نابوود بکری. ئهو ناوه روکه ئوستوورمیهی ههژدیهها وهکوو خییو ئههریمهنی و دوژمنی رسکان له دینهکان و نهدهبیاتی گهلاندا جینگای خوی کردوتهوه.

له ئوستوورهی ئیرانیدا تیشتهر خودای باران دهگهل ئهپووش دیوی ویشکهسالی بهشهر دئ و دواي پیکدادانی زور به سهری دا زال دهیی، گرمهی ههور دهنگی گورزی تیشتهره که وهسهری ئهپووش دهکوهی و ههورمیریسه ئهو ئاورهیه که لهو گورزه دهبیتهوه. له راستیدا بارانی توندی بههار و پایز تیکهل دهگهل گرمهی ههور و ههورمیریسه نیشاندهری ئهو شهر و پیکدادانهیه. له نهدهبیاتی مهزديهسنادا دیوی ویشکهسالی (نهپووش) جینگای خوی داوه به ههژدیهها و وهکوو سهراوهی ویشکهسالی و ویرانی چاوی لیدهکری.

له ئهویستادا ههژدیهها خولقوی دهستی ئههریمهنه. دواي ئهوهی ئههورمهزدا ههولین ولاتی دروست کرد، ئههریمه ن ههژدیههای خولقاند که بوونههریکی زور بههیز و ویرانگر بو. (ههژدیههای سی لمبوزی سی سهری، شهبان چاوی خاوهنی دیوی درو به ههزار چوستی و چالاکیهوه به هیزترین درویهک بوو که نههریمه ن خولقاندی له دری جیهانی خاکی به مهبهستی برهوپیدانی مهرگی جیهانی راستی) له داستانهکانی ئیرانی و کوردیدا تهناوت ئهو داستانه ی بو مندالیشی دهگیرنهوه زور باسی ههژدیهها کراوه و له ههموو یان دا وهکوو بوونههریکی ئهفسانهیی ناسیندراوه که زور له نینسان و ههموو گیانلههریکی دیکه گهورتهره، ئاوری له زاری دهباری و به نهفس کیشانی خوی چوارپی و خهلک دهکیشینه نیو زاریهوه ههلیدهلووشی.

بههرمهکانی دهگهل ههژدیهها له توانای خهلک یا تهناوت پالوهانه ئاساییهکانیش دا نیهو تهنیا کهسایهتییه پایه بهرزه نه ساتیریهکان دهتوانن بهسهری دا زال بن و شاریک یا ولاتیک له ئاوری دم و دووکهلی ئهو نهجات بدن. ههژدیهها بوونه وهریکه خوراکی پینهگا به شویهیهکی ترس هینهر دهنهیرینی. کاتیک به ریدا دهروا تا چهند میل زهوی دهلرزینی. پیشی روباره پر له ئاوهمان دهگری و خهلک له تونیهتی و گهرما دهکووژئ، مهزراکان به ئاوری دهمی دهسووتینی و دهبیته هوی قات و قبری و نهخوشی و مهرگ. دووکهلی ههناسهی ههژدیهها عاسمان رهش دادهگیری و به ههناسهی خوی ماله کان، گوندهکان و شارهمکان ویران دهکا و ههلپاندهلووشی، ئاوی چومهکان ژاراوی دهکا و میرگهکان له سهوزهلانی و نچیر پاک دهکاتهوه، بالندهکان لئی ههلدین و درندهکان ناتوانن له چوارچیوهی فهرمانهروایی ئهو دا بژین. ژیان له قهله مرموی ههژدیهها بهره و نابوودی دهچی و خهلک ناچارن بهدانی قوربانی زور و روژ دهگهل روژ رازی بکن، بهو حالهش له وانیه ئهو دووباره بهنیرینی و قوربانی زیاتری بوئ. ههواش وهکوو ئاو له قهلهرموی ههژدیهها زههراویه و جاری وایه به ههناسهی روژ وهکوو شهو تاریک دهیی. له ههموو داستانهکاندا نهزوک و بی بهرهمه، ههکه به دهستی کهسایهتییهکی ئهساتیری دهکووژئ خهلک دهکهونهوه ئاسایشهوه بهلام سالهها خوی و خولمهشکههی دهمینینهوه.

له وینهکاندا ههیکهل و شکلی روالهتی و وهکوو سووسماریکی گهوره کیشراوتهوه که سامناک و مهرگ هینهره. له گه رشاسبنامهی ئهسهدی تووسی دا ئهو ههژدیههای به دهستی گهرشاسب دهکووژئ ئاو نیشان دراوه.

کنون آمدست ازدهایی پدید	کز آن ازدها، مه دگر کس ندید
از آنکه که گیتی ز طوفان برست	زدریا برآمد به خشکی نشست
گرفته نشیمن شکاوند کوه	همی دارد از رنج گیتی ستوه
میان بست بابدش بر تاختن	وز آن زشت پتیارهکین آختن

درآمد بدان دره آن نامدار	یکی کوه جنبان بدید آشکار
بر آن پشته بر پشت سایان به کین	ز پیچیدنش جنبش اندر زمین
چو تاریک غاری دهن پهن و باز	دو پیشکش چو شاخ گوزنان دراز
به دود و نفس در دو چشمش ز نور	درخشان چو در شب ستاره ز دور
ز نف دهانش دل خار هموم	ز زهر دمش با د گیتی سموم
گره در گره خم دم تا به پشت	همه سرش چون خار موی درشت
پشیزه پشیزه تن از رنگ نیل	از او هر پشیزی مه از گوش پیل
گهی چون سپرها فکندیش باز	گهی همچو جوشن کشیدی فراز
تو گفتی که بد جنگی در کمین	تنش سربسر آلت جنگ و کین
همه کام تیغ و همه دم کمر	همه سر سنان و همه تن سپر
چو بر کوه سودی تن سنگ رنگ	به فرسنگ رفتی چکا چاک سنگ

نئیسانی هموآلین له هیزه ویرانکهرمکانی سروشت و مکوو توفان و سیلاو و همورمیریسکه و گرکان و... ترساره و بو هه ر یهک لهوانه هیمایهکی دروست کرد وه. ویدهچی ههژدیها هیمای گرکان بی. فردهوسی کاتیک باسی سامی نهریمان له پیومند دهگهل کوشتنی ههژدیهادا دهکا و مسفی ههژدیها که زیاتر و مکوو و مسفی گرکانیک دهچی.

چو آن ازدها کو ز رود کشف	برون آمد و کرد گیتی چو کف
زمین شهر تا شهر بالای او	همان کوه تا کوه پهنای او
جهان را از او بود دل پر هراس	همی داشتندی شب و روز پاس
هوا پاک کرده ز پرندگان	همان روی گیتی ز درندگان
ز تفش همی پر گرس بسوخت	زمین زیر زهرش همی بر فروخت
نهنگ دژم بر کشیدی ز آب	همان از هوا تیز پران عقاب
زمین گشت بی مردم و چار پای	جهانی مر او را سپردند جای
چو دیدم که اندر جهان کس نبود	که با او همی دست یارست سود
برفتم بسا ن نهنگ دژم	مرا تیز چنگ و ورا تیز دم

یهک له تایبهنمندی نوستوره ناراییهکان نمویه، که سایهتی نساتیری له یهکیک له شهرمکانی خویدا تووشی شهری ههژدیها دهیی و به سهری دا زال دهیی بو وینه ئیندره دهگهل وهریتره که ههژدیهای بهرگر له نا و مکانه بهشهر دئ وهه موو همورمکانی ناو نازاد دهکا. گهرشاسب دهگهل ههژدیها بهشهر دئ و ناومکان نازاد دهکا، روستهم و نئسفهندیاریش ده گهل ههژدیها بهشهر دین و بهسهری دا زال دهبن. له نهدببات و فمرهنگدا ههژدیها و مکوو هیمای خراپه و زولم جیگای خوی داوه به زهماکی ماردووش که نئلیته له نوستوره دا خیوی مار دهگهل ههژدیها فرقی ههیه و کردهوی مار دهگهل کردهوی ههژدیها دوو شتی لیک جیاوازن. له شانامهدا زهماکی ماردووش جرسوومهی زولم و فهسا ده. زه مانی زهماک ناواپه.

نهان گشت کردار فرزنانگان

پراکنده شد کام دیوانگان

هنر خوار شد جادویی ارجمند

نهان راستی، آشکارا گزند

شده بر بدی دست دیوان دراز

به نیکی نرفتی سخن جز به راز¹

له ئهدهبیاتی سهردهمیش دا دهزگای زولم و بیدادی حاکم به سهر و لاتدا ههر به همژدیها تهشبییه کراوه. پروانه ئه
شیرعهی هوشهنگ ئیبتهاج.
آه در باغ بی درختی ما
این تیر را به جای گل که نشاند؟
چه تیر؟ ازدهایی از دوزخ
که به هر سو دوید و ریشه دواند
بشنو از من که این سترون شوم
تا ابد بی بهار خواهد ماند
هیچ گل از برش نخواهد رست
هیچ بلبل بر او نخواهد خواند²

بۆ وهی بزانیین همژدیها له ئوستوورهی کوردیدا چ دهوریکی ههیه سهرنج دهدهینه نووسراوهی قاسم تاباک لهژیر ناوی)
دهوری همژدیها له ئهفسانهکانی کوردی و هیندی دا(که له گوواری مهباباد شومارهی 3 سالی ههول بانهمهری 1380دا
بلاو بۆتهوه: " له ئهفسانهکانی کوردیدا همژدیها ماریکی بهگجار گهرهیه، شهرخوازه و جاری وایه حموت سهری هه
یه له ههر حموت زاری ناگر دیتته دهی. له نیو ئهفسانهکانی ئیمهه کورددا ئاو و همژدیها ناتوانین لیک جودا بکهینهوه
یانی ئه شوینهه همژدیهای لئیه ناویشی لئیه، بۆ وینه له ئهفسانهه شازادهئیراهیم دا

یان لهحقایهتی نهحمهد پاشا دا ئاوا هاتوه: "نهحمهد پاشا نهگهر دهچی و تهماشدا دهکا ئهو شاره تهوای خهکی دهستیان
کردوه به شین و گریان، تهوای شار "رهمش پۆشن و قور دهپین؟!"، دهپرسی ئهوه چ قهوماوه؟ دهلئین ئیره کانیهکی لئیه
، له نیو ئه کانیهدا همژدیهایهکی تیدایه. دهبی ههموو "جومعانه؟! " جهوانیکی تیهاوین، دهنا ئهو همژدیهایه، ئهو ئاوه به
ر نادا، ئهو رۆژ نۆرهی کوری پاشایه. نهحمهد پاشا دهلی: نهمن له جیاتی کوری پاشا دهچم. نهحمهد پاشا دووشیران له
خوی دهبهستی. خوی بهزاری همژدیها دا دهکا. ههر همژدیها قووتی دهدا، شیر ههئیدههری ههتا دهگاته سهر کلکی، هه
ژدیها دوو لهت دهبی، ئاو مهباح دهبی."

ئیره بهو ئاکامه دهگهین، بهری ئاو گرتن یانی ویشکهسالی و نهبوونی ئاو. لیرهدا قارمانی حهقایهت و هکوو قارمانی ئه
فسانهکانی هیندی دهگهئ همژدیها شهر دهکهن. له ههموو شوینیکیش سهر دهکهن بهلام بهو جیاوازیهه که له نیو ئه
فسانهکانی هیندی دا قارمان خودایه، بهلام له نیو ئهفسانهکانی ئیمهدا قارمانی سهرمکی، مروفه."

همژدیهای دوو لهت له ئوستوورهدا نیشانهه دوورکهوتهوهی بهلا له ولاته³ همژدیهاداشی ئیمهش که خستوومانته
بهس باس دوو لهته.

لهتیکه و هکوو سهر دهچی و لهتهکهه دیکهه و هکوو لهشی همژدیهایهکهیه و مرووری زهمان وای سواندوتهوه که وه
کوو دوو لهته بهردی ئاسایی دهچی، بهلام ئهوه گرینگ نیه. گرینگ ئهوهیه ئهو ئوستووریه بناسینهوه و پهیمهکهه وه
ریگرین. همژدیهاداشی هیمای همژدیهای ویشکهسالی و بهلایه، که له پیشگای، تهر، هیمای باران و بهرمکهت و شادی
دا قوربانی کراوه و بهو چۆره خاتری پهریشانی باومهدانی ئهو شیوه فکراهی پهی ئههوهن کراوتهوه.

نهگهر بهو شیوه لیکدانهویه له وهسهریهکخستنهوهی ئهو ئوستوورهدا سهرکهتوو بووبین، یان لانی کم بۆچورنهکهمان
له هیلکی دروست دا بووبین، ئهو کات حهقمانه بلین که ئهو شوینه بهو ههموو هیمایهوه ناکرئ جیگایهکی ئاسایی
بووبین، بهلکوو ناوهندیکی گرینگ زیارهت و نیایش یا حوکمرانی و دهسهلات بوه و بیشک شوینهواری میژوویی
گرینگ له خۆیدا شاردوتهوه که نهگهر بکهونه دهست، گهنجینهیهکی به نرخی میژوویی، فهرهنگی و نهتهوهی دهبی.

قاسم تاباک له گوواری مه‌باد شوماره‌ی 22 به‌فرانباری 1381 له وتاریک دا به نیوی (خیزی ئاو له ئوستوروی کوردیدا) له سهر هیندیک شونیی میژوویی له کوردستاندا نووسیویه:

"به درژیایی میژوو گه‌لی کورد فره ئایینی بوه و زۆر ئایینی به خۆوه بینویه یه‌کیک لهو ئایینانه ئایینی میتراییه. میتراییه کان بۆ به‌ریو‌مچوونی داب و نه‌ریتی ئایینی خویان به‌رده کونه‌کانیان هه‌له‌به‌ژارد که له پینشیا‌نه‌وه کانی و ئاو تیده‌په‌ری. پروفیسور توفیق وه‌هیی به دوو شوین ئیشاره ده‌کا که بۆ سه‌رده‌می میترایی یه‌کان ده‌گه‌ریته‌وه و ئیستا ده‌گه‌ل ئایینی یه زیدیه‌کان تیکه‌لاو بوه.

گه‌لی زه‌ردهک

له به‌شی باکووری کیوی مه‌قلوب له رۆژاوی مووسل دۆلکی پر پیت و به‌ر مه‌کت هه‌یه که پره له به‌ردی زه‌رد، نیویان ناوه، گه‌لی زه‌رد. به نیو ئه‌و دۆله‌دا چۆمکی پر ئاو ده‌روا. ده‌رووبه‌ری ئه‌و دۆله پره له کون که له‌وان دا بت و به‌ردی نووسراوی تیدایه. وا ده‌نوینی که ئه‌و دۆله و کونه به‌رده‌کان و به‌رده نووسراوه‌کان شوینیکی پیروژ بوون که کورده‌کان بۆ زیارته‌ی ده‌چوون. هه‌ر ئه‌و شوینه‌ی که جیژنی میهره‌گان و مه‌راسمی ره‌مزای له وئ به‌ریو ده‌چوون. دروست وه‌ک دۆلی لالش که یه‌زیدیه‌کان بیجگه له وه‌ی که بۆ زیارته‌ی ده‌چوون جیژنه‌کانی پیروژ و به کومه‌لی خویان له‌ویدا به‌ریو ده‌برد.

عیباده‌تگای شیخ عه‌دی

ئه‌شکه‌وتی پیروزی شیخ عه‌دی له دۆلی لاله‌ش یه‌کیک له شوینه پیروژ مه‌کانی یه‌زیدیه‌کان دینه ئه‌ژمار، هه‌نده‌رانیه‌کان و خودی یه‌زیدیه‌کان بیجگه له شیخ بابا و چه‌ند نه‌فه‌ری دیکه ناتوانن به بی ئیزن بچه‌ ئه‌ویوه. له‌ویدا کانی سپی تیدایه که شیخ عه‌دی ته‌نیا به زه‌ربه‌یه‌ک ئه‌وی ساز کردوه. له سهر ئه‌و بروایه‌ن ئه‌و ئه‌شکه‌وته و ئه‌و کانیه شوینی په‌رسنتی خۆر و خودای ئانا‌هیتا بوه.

به‌کتاشیه‌کانیش له سهر ئه‌و بروایه‌ن که حاجی به‌کتاش له ده‌ورووبه‌ری گوندی حاجی به‌کتاش له تورکیه له مو‌ع‌زه‌یه کدا کانیه‌کی دروست کردوه. جیگای سه‌رنج ئه‌وه‌یه به‌کتاشیه‌کانیش ئه‌ویان، ئاک پونا، که له زمانی تورکی دا کانی سپی یه نیو نا. به‌نه‌مای ئه‌و ئه‌فسانه‌یه بۆ میتر ده‌گه‌ریته‌وه که له‌ویدا میتر تیریکی له به‌ردیکی گه‌وره‌دا ئاوی لئ هاته‌ده ر. مرۆقی لهو ویشکه‌سالیه که ته‌واوی دنیای داگرتبوو رزگار کرد.

کانی سه‌رنج له رابردوودا شوینیکی پیروژ بوه. له زه‌مانه‌کانی پینش ئیسلام شوینی په‌رسنتی ئانا‌هیتا خوی ئاوه‌کان و کانیه‌کان بوه. له وانیه ئه‌و په‌رسنگه‌یه تانیا بوه که ئیستراپۆن له نزیکه که رکوکی نیو ده‌با. تانیا له وشه‌ی تانایس گیراوه که شکلی یونانی ئانا‌هیتایه له نزیکه ئه‌و په‌رسنگه‌یه دیکه‌ی به‌نیوی زه‌رگه‌ته هه‌یه. زه‌رگه‌ته له‌وانیه له "نازه رکه‌ده" وه‌رگیرایه که به مانای ئاورگه‌یه.

له پیومند ده‌گه‌ل ته‌ره‌غه‌دا شتیکی سه‌رنج راکیشی دیکه‌ش هه‌یه، ئه‌ویش کانی و تافگه‌ی سه‌رووشینه. له بناری ته‌ره‌غه به دیوی علما‌باد و ناشی گۆل‌ندا ئه‌شکه‌وتیکی لئیه و له نزیک ئه‌شکه‌وته‌که له مه‌زرای به‌رده قوچ کانیه‌کی لئیه که نیوی سه‌رووشینه، ئاوی ئه‌ و کانیه و مه‌کوو تافگه‌یه‌ک به رووکاری ناشی گۆلان و سه‌رده‌راباد دا درژیته‌خواری. ویده چی ئه‌و وشه‌یه هه‌مان (سه‌ره ئووشه‌)ی ئه‌ویستایی بی که له فارسی دا بوته سه‌رووش. دوکتور ژاله ئاموزگار له کتیی، تاریخ اساطیری ایران، دا له باره‌ی سه‌رووشه‌وه ده‌نووسی:

"سه‌روش (سه‌ره‌نووشه). معنی این نام اطاعت و فرمان برداری و انضباط است. از شخصیت های محبوب ایران باستان به شمار می رود. او در مراسم آیینی و نیایشها حضور دارد و نیایشها را به بهشت منتقل میکند و در سرودها بعنوان سرور آیینهای دینی به یاری طلبیده میشود. سه‌روش نخستین آفریده اورمزد است که او را می ستاید. گیاهان را برمی خواند و برسم به دست می گیرد. سه‌روش روان را پس از مرگ خوشامد می گوید و از آن مراقبت می کند. در داوری انجامین روانها با مهر و زشن همکاری دارد. ایزدان اشتاد و اشی نیز یاران او هستند. بعنوان همکار مهر مواظب است که همه چیز مطابق قاعده و قانون انجام گیرد و بر پیمان اورمزد و اهریمن نظارت دارد. سه‌روش همچون جنگجوی مسلحی توصیف شده‌است و بهترین نابود کننده دروغ است. با سلاح آماده خویش از هنگام آفرینش

به نبرد با دیوان سرگرم است . بویژه هنگام شب می کوشد جهان را از شر دیوان حفظ کند. او بیش از همه مخالف دیو خشم است و با گرز خویش بر سر او می کوبد.

سروش بر فراز البرز کاخی دارد با هزار ستون که از درون خود به خود روشن است و از بیرون از ستارگان نور میگیرد. گردونه او چهار اسب سفید تندروی زیبا با پاهای زرین دارد. اسبهای سروش بدون سایه هستند. او سه بار در شبانه روز جهان را دور می نورد تا آفریدگان را نهبانی کند . بهترین حامی درماندگان است و در پاداش دادن به مردمان با ایزد بانو اشی همراه است. او نگهبان آتش نیز هست. در سفر آسمانی اردویراف به بهشت و برزخ و دوزخ، سروش همراه با ایزد آذر او راهمراهی میکند به دلیل محبوبیت فراوانی که سروش در میان پیروان آیین ایران باستان دارد در متون پهلوی گاهی بعنوان آخرین بشمار آمده است⁴.

ماموستا هزار خه‌لکی ناوایی تهره‌غیه. به چند شیعیک له بهره و موکریانی ئه، باسه‌که‌مان کوتایی پیدینین. به‌لام پیش هم‌مو شتیک سپاسی دوستی خوشه‌ویستم کاک برایم فره‌شی ده‌کم که له هیچ یاریده‌یهک بؤ باشترکردنی ئه نووسراومیه دستنی نه‌گیراوه.

ته‌رغه کئیوی له میژینه‌ی کورد کؤنه هاو‌رایی سه‌فین و هه‌لگورد

که‌ژ و کوی دوست و دراوسیت چؤنن دل و پروخؤش و گه‌شن یا مؤنن

هه‌ر به قه‌زوانه ملی پیر سله‌مان ته‌ر ده‌ژی، دووره له ناسؤگی زه‌مان

کؤشکی زارا که به‌خال نه‌خشاوه هه‌ژ دیهای به‌ردی له داوین ماوه

شانی میرقازی چر و بژوینه زینده‌وه‌ر لئی ده‌گه‌رین دژوینه

خؤش بوه پیمه‌رکه‌ی فره‌هادی بؤ سه‌ری دوژمنی رپی نازادی

ته‌می خه‌م نه‌گری بلئی چاره ره‌شم شؤرشی کورد هه‌یه من دووره به‌شم

ناگرت هه‌لئی وکوه‌و رابردووت لاشی دوژمن ده‌که‌مه ئاوردووت

خوات له گه‌ل بی ته‌رغه‌ی قیت و قوز جیژنی رزگاری نزیکت پیروز

دریژه‌ی هه‌یه.....

روونکردنه‌وه:

1: پییم وانیه وشه‌ی زارا له زوه‌ری عه‌ره‌بی وه‌رگیرایی و ته‌نیا وه‌کوه‌و ئی‌حتمالئیکی زه‌عیف هاتؤته ئاره‌وه.

2: مه‌ر مه‌ریش وه‌کوه‌و ئه‌حجاری که‌ریمه دنه‌اسری.

سه‌ر چاوه‌کاتی نه‌وه به‌شه :

¹- زندگی و مهاجرت آریاییان بر پایه‌گفتارهای ایرانی/ فریدون جنیدی

²- شیعی "سنزون" هوشنگ ابته‌اج ه.الف. سایه

³- سیری در اساطیر ایران/ دکتر مه‌رداد بهار

⁴- تاریخ اساطیری ایران/ دکتر ژاله‌آموزگار